

تحلیل و ارزیابی تکامل مقاصد گردشگر پذیر با استفاده از مدل تلفیقی پرسکات آلن و باتلر (STLC) (مطالعه موردی: مقاصد گردشگر پذیر استان کردستان)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۱۷ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۲۱

ارسطو یاری حصار^{۱*} بهرام ایمانی^۲ سعید زنگنه شهرکی^۳ آرزو مرادی^۴ برزین ضرغامی^۵

- ۱-دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری و روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
- ۲-دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری و روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
- ۳-دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران
- ۴-دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل
- ۵- استادیار جهاد دانشگاهی، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران

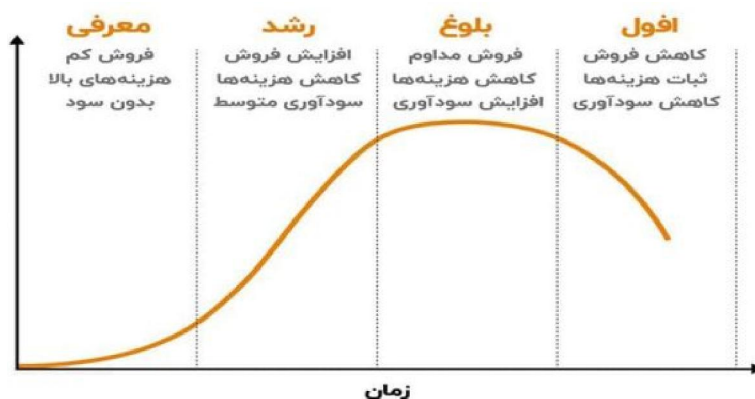
چکیده:

موضوع چرخه تکامل حیات مقاصد گردشگری در ایران موضوعی نسبتاً جدید است. این رویکرد می تواند چارچوب مناسبی را به منظور درک مناسبات حاکم بر فعالیت های مقاصد گردشگری و برنامه ریزی تحول آن ها به منظور نیل به گردشگری پایدار فراهم نماید. پژوهش حاضر می کوشد با استفاده از مدل تلفیقی پرسکات آلن و باتلر (چرخه حیات گردشگری پایدار)، روستاهای هدف گردشگری استان کردستان را از منظر تکامل چرخه حیات گردشگری پایدار مورد ارزیابی قرار دهد. در این پژوهش برای سنجش جایگاه مقاصد گردشگری مورد مطالعه در چرخه تکاملی گردشگری پایدار از مدل تلفیقی STLC استفاده شده است. حجم جامعه نمونه در این تحقیق برابر ۳۵۶ نفر است. نتایج این بررسی نشان می دهد که اغلب روستاهای مورد مطالعه در مراحل مداخله و درگیری یا شروع توسعه از مراحل چرخه حیات گردشگری پایدار قرار گرفته و راهبرد اصلی در روستاهای واقع در مرحله مداخله و درگیری مشارکت جامعه محلی و گسترش زیرساخت های گردشگری می باشد.

واژه های کلیدی: چرخه حیات گردشگری، گردشگری پایدار، مقاصد گردشگری، کردستان

بیان مسئله:

از مباحث مهم و کلیدی در برنامه ریزی گردشگری، تعیین جایگاه و وضعیت موجود این صنعت در یک منطقه می باشد. زیرا در طی ۱۵۰ سال اخیر، گردشگری شاهد یک الگوی تکاملی توسعه گردشگاه بوده است (لومسدن ۱۳۹۶: ۴۰۰). تبیین چنین فرآیند تکاملی پویا برای مقصدهای گردشگری از شیوه های مختلفی امکان پذیر می باشد که یکی از مهم ترین آنها، استفاده از مدل چرخه حیات می باشد. (مهدوی و همکاران ۱۳۹۳: ۳۹). مفهوم چرخه حیات اولین بار در سال ۱۹۳۹ توسط گیلبرت (Gilbert, 1939; 16) و سپس توسط کریستالر در سال ۱۹۶۴ مطرح گردید. کریستالر عنوان کرد که مناطق گردشگری فرایند رشد تدریجی یکسانی را دنبال می کنند که این فرایند شامل مراحل (کشف، رشد، بلوغ، افول) است (سعیداردکانی ۱۳۸۲: ۵۵) این مفهوم به عنوان فرآیند تولد تا زوال موجودات از علوم زیستی وارد اقتصاد، مدیریت، برنامه ریزی و ادبیات گردشگری به عنوان مدل توسعه محصولات، خدمات و مقاصد شده است. (مهدوی و همکاران ۱۳۹۳: ۱۲) از این رو امروزه مفهوم چرخه حیات به عنوان یک بحث علمی جهت برنامه ریزی و مدیریت توسعه ی مقاصد و محصولات گردشگری، تحلیل و تبیین مکانیسم پویای توسعه ی گردشگری، منعکس نمودن نیروهای داخلی و مؤلفه های خارجی رشد، و الگوی رفتاری نظام توسعه ی گردشگری مد نظر جامعه علمی قرار گرفته است. از طریق مدل چرخه حیات، می توان تغییرات زمانی فرایند گردشگری را با توجه به الگوی رفتاری گردشگران در مقاصد گردشگری و میزان جذابیت مقاصد، مورد تحلیل قرار داد. بر این اساس، برنامه ریزان و مدیران گردشگری به ویژه گردشگری روستایی میتوانند از مفهوم چرخه ی حیات گردشگری به عنوان چارچوبی مفید برای توصیف نحوه عمل فرآیند توسعه مقاصد گردشگری استفاده کنند. به عبارتی از طریق چرخه ی حیات گردشگری میتوان به درک رابطه بین بازار گردشگری، جاذبه های محیط و رقابت دست یافت (یاری حصار و همکاران ۱۳۹۴: ۲۲). برای رسیدن به این مهم ضروری است تا با شناخت چرخه حیات مقصد گردشگری در نواحی روستایی و جایگاه آنها در وضعیت فعلی این چرخه، ارزیابی علمی و دقیقی از وضعیت توسعه گردشگری و اثرات و پیامدهای آن بر روی محیط، اجتماع و اقتصاد جوامع روستایی گردشگرپذیر به عمل آید تا از این طریق پایداری یا ناپایداری توسعه گردشگری مورد تبیین قرار گیرد. (شعبانی فرد و همکاران ۱۳۸۸: ۵۴ به نقل از داوود مهدوی و همکاران ۱۳۹۳) تبیین گردشگری فرآیند تکاملی پویا برای مقصدهای گردشگری از شیوه های مختلفی امکان پذیر می باشد. که یکی از مهمترین آنها استفاده از مدل چرخه حیات می باشد (یاری حصار و دیگران ۱۳۹۴: ۴۲). مدل چرخه حیات باتلر، مدل ساده ای است که مبتنی بر مفهوم - چرخه عمر محصول - می باشد. (سعیداردکانی ۱۳۸۲: ۶۶) (شکل ۱)

شکل ۱: چرخه عمر اقتصاد گردشگری (سعیداردکانی: ۱۳۸۲: ۶۶)

باتلر بر مبنای پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه الگوهای توسعه مقصد، الگوی حیات گردشگری (TALK) را ارائه نمود. (Battler, 1980:5) وی چرخه حیات محصول را به نحوی مورد تغییر قرار داد که بتوان آن را با الگوهای گردشگری تطبیق داد. (آلواژ ولورنکو، ۲۰۰۵:۳) در این مدل، توسعه و تکامل گردشگری شامل شش مرحله اکتشاف، مشارکت، توسعه، تثبیت، رکود، نزول و یا احیا مجدد می‌گردد. (مور و وایت، ۲۰۰۵:۱۳؛ احدابراهیم پور و همکاران ۱۳۹۹: ۱۷) مدل باتلر را در خصوص چرخه حیات مقصد گردشگری یکی از بهترین ابزارها در زمینه توسعه گردشگری میدانند که از انتشار اولیه در ابتدای دهه هشتاد میلادی تاکنون در فاصله زمانی بیش از چهل سال به عنوان یک نظریه معتبر علمی مورد پذیرش متخصصین حوزه گردشگری بوده است. مدل چرخه حیات باتلر در بسیاری از کشورهای توسعه یافته به فراوانی مورد استفاده قرار گرفته است اما در ایران مطالعات بسیار محدودی در این زمینه انجام شده است. (کیانی سلمی و همکاران ۱۳۹۶: ۴۰) از این رو می‌توان بیان کرد که شناخت چرخه عمر مقاصد گردشگری میتواند به مدیران در رونق بخشی توسعه پایدار گردشگری کمک کرده و از زوال و ناپایداری گردشگری جلوگیری کند. (مهدوی و همکاران ۱۳۹۳: ۲۰) با توجه به پیوند و رابطه متقابل بین توسعه گردشگری و پایداری در مناطق روستایی، چرخه حیات توسعه گردشگری مناطق روستایی شکل دهنده چرخه حیات گردشگری پایدار مناطق می‌باشد. از سوی دیگر چرخه یک الگوی گردشگری پایدار روستایی می‌تواند با استفاده مناسب از ظرفیت‌های موجود در این بخش و ارزیابی‌های پیوسته برای آسیب‌شناسی فرآیند توسعه گردشگری و آینده‌نگری از افول و پیری جلوگیری نموده و در دوران بلوغ به یک جهش توسعه‌ای منجر شود (مهدوی و همکاران ۱۳۹۳: ۱۹).

ارزیابی چرخه حیات از جمله مهم‌ترین و جدیدترین ابزارهای پویا و در حال تکامل برای ارزیابی اثرات توسعه و برای پایش اثرات و نیل به توسعه پایدار است (Grace 2015:20) و میتوان آن را به صورت ابزاری تشریح کرد که ایجاد چشم‌اندازی استراتژیک مدیریت پایدار محصول را محقق سازد این روش امکان ارزیابی اثرات را از طریق چرخه حیات محصول فراهم می‌نماید (روسو و پیرینی ۲۰۱۰: ۲۰۷؛ به نقل از جاودان و همکاران ۱۳۹۸) چارچوب مفهومی چرخه حیات مدت‌ها است به عنوان مدلی کاربردی مورد توجه محققان مختلف قرار گرفته است. که در حوزه برنامه‌ریزی گردشگری

برای پیش بینی تغییرات در یک دوره بلندمدت و تدوین راهبردهای کاربری زمین توسعه اقتصادی و بازاریابی پتانسیل های بالایی دارد (ضیایی و همکاران ۱۶:۱۳۹۲). رویکرد چرخه تکامل حیات مقاصد گردشگری می تواند چارچوب مناسبی را به منظور درک مناسبات حاکم بر فعالیت های مقاصد گردشگری و برنامه ریزی تحول آنها به منظور نیل به گردشگری پایدار فراهم نماید. بی توجهی به مدیریت چرخه حیات منجر به حرکت گردشگری در مقاصد به سوی آستانه های بحرانی (ناپایداری و زوال زودرس) می گردد. (ضیائی و صالحی نسب: ۱۳۸۷: ۸۱) براین اساس هدف از پژوهش حاضر، سنجش و ارزیابی چرخه حیات گردشگری مقاصد گردشگر پذیر استان کردستان بر اساس مدل چرخه حیات گردشگری می باشد تا از طریق شناخت دقیق وضع موجود بتوان به تداوم حیات گردشگری و توسعه پایدار گردشگری در آنها کمک کرد. این پژوهش تلاش داد تا به سوالات زیر پاسخی در خور بدهد:

- ۱) روستاهای هدف گردشگری مورد مطالعه در استان کردستان در چه سطحی از پایداری (گردشگری) قرار گرفته اند؟
- ۲) روستاهای مقصد گردشگری این تحقیق در کدام مرحله از سیکل حیات گردشگری قرار دارند؟
- ۳) راهبردها و راهکارهای پایداری و ارتقاء وضعیت گردشگری روستاهای مورد مطالعه بر اساس نتایج مدل های مبنایی پرسکات آلن و چرخه حیات گردشگری باتلر کدامند؟

روش شناسی تحقیق:

پژوهش پیش رو از نوع مطالعات توسعه ای و به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. در این مقاله، به منظور گردآوری اطلاعات از روش های کتابخانه ای و روش های میدانی بهره گرفته شده است. ابزار اصلی در روش میدانی را پرسشنامه و ابزار اصلی روش کتابخانه ای را فیش برداری تشکیل می دهد. روستاهای مورد مطالعه در این پژوهش مشتمل بر ۱۹ روستای گردشگر پذیر در شهرستانهای مختلف استان کردستان واقع در غرب کشور می باشد و عبارتند از: پالنگان (پلنگان)، دولو، نوره، ینگجه، نگل، سلین، بلبر، نران، دزلی، نی، کانی سانان، قمچقای، میانه، سبدلو، مجسه، مولان آباد، شوی، هفتاش و پارسانیان. جامعه آماری این پژوهش مشتمل بر ۱۷۳۸۹ نفر جمعیت (۴۹۹۱ خانوار) است. جامعه نمونه که از طریق روش نمونه گیری کوکران با ضریب اطمینان ۹۵ درصد انتخاب شده است. شامل ۳۵۶ نفر است. اطلاعات میدانی مورد نیاز در این مطالعه از طریق پرسش نامه گردآوری شده است. جدول زیر اطلاعات تفصیلی روستاهای مورد مطالعه رانشان می دهد.

جدول ۱: ویژگی های توصیفی مقاصد گردشگری مورد مطالعه

نام روستا	شهرستان	دهستان/شهر	بخش	خانوار	جمعیت
سبدلو	بانه	شوی	مرکزی	۴۳۲	۱۶۲۰
شوی	بانه	شوی	مرکزی	۴۴۶	۱۶۱۳
هفتاش	بانه	بوئین	ننور	۴۸	۱۸۱

۱۱۲	۳۰	مرکزی	شوی	بانه	مجسه
۲۷۱	۷۷	کرانی	کرانی	بیجار	قمچقایی
۶۰۹	۱۷۴	موچش	عوالان	سنندج	دولاو
۸۳۲	۲۵۱	مرکزی	آرندان	سنندج	نوره
۱۷۱۹	۵۱۳	کلاترزان	نگل	سنندج	نگل
۵۰۶	۱۷۶	مرکزی	نران	سنندج	نران
۱۲۲۴	۳۶۲	کلاترزان	نگل	سنندج	میانه
۵۶۱	۱۶۵	اورامان	شالیار	سروآباد	بلبر
۷۲۳	۲۰۶	اورامان	شالیار	سروآباد	سلین
۲۷۳۳	۸۲۷	مرکزی	دزلی	سروآباد	دزلی
۲۹۴	۶۸	امام	امام	سقز	پارسانیان
۵۱۳	۱۲۲	امام	خورخوره	سقز	مولان آباد
۸۰۹	۲۱۵	مرکزی	ژاو رود	کامیاران	پالنگان
۶۴۰	۱۹۰	مرکزی	زریوار	مریوان	کانی سانان
۲۶۹۱	۷۶۲	مرکزی	زریوار	مریوان	نی
۳۴۷	۱۰۱	خاومیرآباد	خاومیرآباد	مریوان	ینگجه

مأخذ: مرکز آمار ایران؛ ۱۳۹۵

در این پژوهش به منظور ارزیابی جایگاه روستاهای مورد مطالعه در چرخه حیات گردشگری و شناخت چرخه تحول آنها از مدل تلفیقی پرسکات آلن- باتلر (STLC)^۱ استفاده شده است. مطابق روش شناسی این مدل ابتدا جهت مشخص کردن جایگاه و وضعیت هریک از روستاهای هدف گردشگری در چرخه حیات، شاخص های مربوط به هریک از مراحل هفت گانه مشخص گردید و سپس سطوح پایداری فعالیت های گردشگری در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی در قالب سیستم "رفاه انسانی"^۲ و "رفاه اکوسیستم"^۳ مورد سنجش قرار گرفته است. (جدول ۲)

جدول ۲: چارچوب سازمان دهی شاخص های تحقیق

شاخص ها	مراحل	شاخص ها	مراحل
الگوی غالب گردشگری	تثبیت مرحله چهارم	متوسط تعداد گردشگران در روز	مرحله اول اکتشاف
سطح رقابت واحدهای گردشگری با مناطق اطراف		درصد گردشگران انفرادی و ماجراجو	
نسبت امکانات اقامتی و رفاهی		میزان تماس بین مردم و گردشگران	
سهم گردشگری از اقتصاد روستا		میزان افزایش تعداد گردشگران	
تعداد واحد های خدماتی	مرحله دوم درگیر	امکانات اقامتی، پذیرایی و تفریحی	مرحله دوم
مشکلات زیست محیطی		درصد گردشگران با اقامت شبانه	
مشکلات اجتماعی	پنجم	مشارکت مردم محلی در گردشگری	

¹ - Sustainable Tourism Life Cycle (STLC)

² -Human Welfare

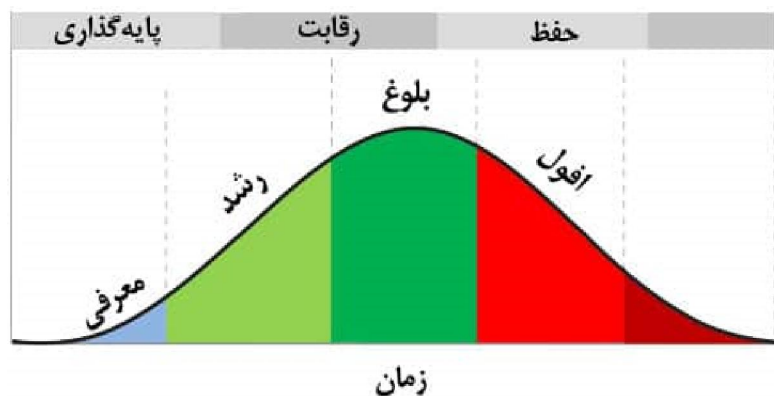
³ Ecosystem Welfare

مشکلات اقتصادی		میزان علاقه مردم به توسعه گردشگری	شدن و	
ظرفیت تحمل محیطی (تعداد گردشگران به مساحت روستا)		نگرش مردم نسبت به گردشگران	مداخله	
متوسط تعداد گردشگران در فصل اوج گردشگری		وجود الگوی فصلی گردشگری در روستا	محلی در	
درصد گردشگران گروهی برنامه ریزی شده و سازمان یافته		توسعه بازار / بازارچه در مقصد	گردشگری	
سطح ناراضی‌تی ساکنین از ورود گردشگران		بازاریابی توسط مردم		
تعداد جاذبه‌های انسان ساخت جدید		تعداد زیرساخت‌های توسعه یافته از گردشگری		
تعداد پروژه‌های زیبا سازی توسعه و احیای مجدد جاذبه‌ها		سطح مشارکت مردم محلی در برنامه ریزی و توسعه		
بهره برداری از منابع بکر طبیعی به جا مانده از قبل		تعداد گردشگران گروهی و سازمان یافته		
کاهش سریع تعداد بازدید کنندگان	تجدید حیات / افول	سطح تغییرات در ظاهر فیزیکی و طبیعی روستا	مرحله توسعه	مرحله سوم
کاهش میزان سود واحدهای تجاری و توریستی		درصد مالکیت محلی در واحدهای گردشگری		
اشباع ظرفیت مقصد توسط صنعت گردشگری		شاخص آزدگی مردم روستا		
انباشت زباله‌های گردشگری		نسبت گردشگران به مردم محلی در فصل اوج		
		توسعه منطقه تجاری تفریحی		

(منبع: یاری و همکاران، ۱۳۹۵)

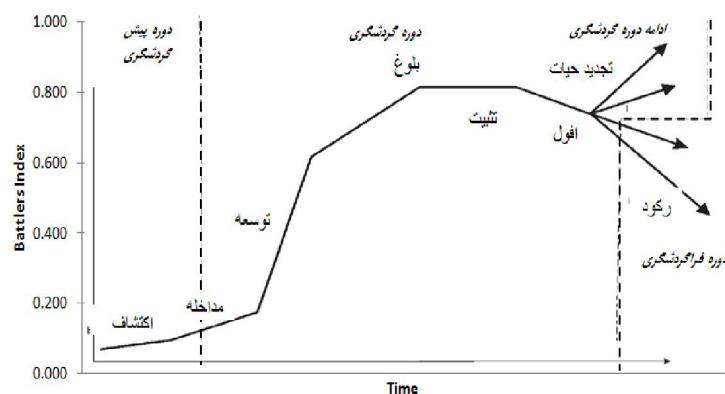
مبانی نظری:

پیرامون گردشگری و برنامه ریزی آن از گذشته تا اکنون مطالعات بسیاری توسط پژوهشگران و محققان صورت پذیرفته است. به گونه ای که از دهه ۱۹۳۰ به بعد گردشگری و تفریح سوژه تحقیقات جغرافیایی انگلو ساکسون و آمریکا بوده است. طی دهه ۱۹۶۰ میلادی بازبینی‌های تأثیرگذاری در مورد جغرافیای گردشگری و تفریح انجام گرفته و جغرافیای گردشگری در کمک‌های اساسی به توسعه محیطی در علوم منطقه ای مطرح گردید. (Hall and Page, 2002: 10)

شکل ۲: چرخه کلی عمر گردشگری (Hall and Page, 2002: 10)

باتلر معتقد است که مقصد نیز همانند محصولات است. بنابراین، می توان انتظار داشت که همانند آنها چرخه‌ی زندگی داشته باشد. زیرا همانند سایر محصولات، مقصد تولید می‌شود، به بازار عرضه شده، در دسترس گردشگران (مصرف‌کنندگان) قرار می‌گیرد و در یک محیط رقابتی ساخته می‌شود. هر چند با گذشت زمان، مقصدها، می‌تواند کاهشی در جذابیت‌هایشان (درخواست کالا) و تعداد گردشگران ورودی (سهم از بازار کالا) داشته باشند (مهدوی و دیگران ۱۳۹۳: ۲۲ به نقل از لندروت و وانپیل، ۲۰۰۱). او مدل خود را در سال ۱۹۸۰ با توجه به تحقیقاتی که در زمینه توسعه گردشگری انجام داد با عنوان «چرخه زندگی مقصد» ارائه داد (Anagnostopoulou et al. 1996). او برای توسعه گردشگری مراحل مختلفی را بر می‌شمرد (باتلر، ۱۹۸۰؛ Moore and Whitehall, 2005:112؛ لومسدن، ۱۳۹۶؛ کاتلر، ۱۳۸۳؛ فرهنگی و علی محب، ۱۳۷۷، Greiner and et al., 2004:5). بر اساس دورنمای توسعه ای، یک مقصد در زمان رشد و ترقی خود توجه بازارهای متفاوتی را به خود جلب می‌کند (لومسدن، ۱۳۹۶:۳۴۴) ارزیابی چرخه حیات را می‌توان به سیستم برنامه ریزی سازمان‌ها و فعالیت‌ها نیز تشبیه کرد که نیازمند سرمایه‌گذاری‌های عظیمی در بخش‌های عملیاتی، نیروی انسانی و فنی است (جاودان و همکاران ۱۳۹۸: ۳۲) چرخه حیات سازمان‌ها و فعالیت‌ها؛ مانند چرخه حیات محصول شامل تولد، رشد، بلوغ، پیری و مرگ است. (زارع، ۱۳۸۳:۳ به نقل یاری حصار و همکاران ۱۳۹۳). بررسی روند تکاملی الگوها و مدل‌های تشریح‌کننده فرآیند توسعه مقصدهای تفرجگاهی نشان می‌دهد که در طی بیش از ۶۰ سال گذشته، پژوهش‌های بسیاری در زمینه پیش‌بینی فرآیند و مسیر توسعه مقصدهای گردشگری صورت گرفته است. (Swarbrooke 1991; 256)

شکل ۳: روند توسعه گردشگری بر اساس مدل چرخه حیات گردشگری (Butler, 1993 و لاندتورپ و وانپیل، ۲۰۰۱)

طی دهه‌های گذشته، الگوها و مدل‌های گوناگونی در زمینه پیش‌بینی فرآیند توسعه مقصدهای گردشگری مطرح شده است (ضرغام بروجنی و دلشاد، ۱۴۵:۱۳۹۰). نخستین مطالعات صورت گرفته برای تشریح فرآیند توسعه مقصدهای تفرجگاهی را می‌توان به تلاش‌های گیلبرت در زمینه تعیین سیر تکاملی مقصدهای تفرجگاهی در سال ۱۹۳۹م نسبت داد. (کوهن ۱۹۷۲: ۲۲) و نیز مطالعاتی در زمینه ریخت‌شناسی مقصدهای تفرجگاهی، ساحلی به انجام رسانید که منجر به ارائه

الگوی توسعه خاصی نگردید (پربدوکس، ۲۰۰۴:۲۲۵). والتر کریستالر (۱۹۶۴) از نخستین افرادی است که به مفهوم چرخه حیات مقصدهای تفرجگاهی اشاره کرده است. باتلر برای توسعه گردشگری در مقصدمراحل مختلفی رابیان کرد (فرهنگی و همکاران ۱۳۷۹: ۳۸۲). باتلر در مدل توسعه تفرجگاهها و مکانهای گردشگری از مفهوم چرخه حیات تولید فعالیتهای گردشگری در مکان و زمان معینی استفاده کرده است. اولین مرحله در فرآیند توسعه گردشگری مرحله «کشف» است. باتلر عقیده دارد که برای یک شهر تعداد معدودی گردشگر وجود دارد و اثرات اقتصادی گردشگری کم است. گردشگران به اندازه ای نیست که سبب فراهم آوردن امکانات خاصی باشد، زیرا عوائد دریافتی کم است. ارتباط گردشگری با اقتصاد محلی بسیار کم است و افراد محلی، منطقه خود را در کنترل خود دارند. (رودریگز، پارلویز و یانس اسیونز، ۲۰۰۸) ارتباط با گردشگران معمولاً صمیمی است و با آنها به عنوان مهمان افتخاری رفتار می شود. این مرحله، مرحله کشف نامیده می شود. فعالیت گردشگری به صورت رسمی وجود ندارد و در حاشیه قرار می گیرد. در این مرحله گردشگران معمولاً ناگزیر به تطبیق خود با شرایط محلی هستند (Johnston, 2001:33). مرحله دوم به عنوان مرحله «وارد عمل شدن» نامیده می شود. این مرحله افزایش فعالیت های گردشگری است. در این مرحله تعداد گردشگران شروع به افزایش می کند. در این مرحله معمولاً گردشگران مدت اقامت کوتاهتر اما با تعداد بیشتری به یک مکان مقصد می آیند. مؤسسات تجاری شروع به احداث خدمات و امکانات تخصصی گردشگری می کنند. مهمانخانه ها و هتل های کوچک و مکان هایی برای غذا خوردن احداث می شود که به فراهم آوردن راهنما و فعالیت های گردشگری کوچک می پردازند. بعضی از مردم به سادگی یک یا دو اتاق برای گردشگران، در خانه های خود فراهم می کنند. (Andriotis, 2001:40) تعداد گردشگران به اندازه ای است که عوائد کافی به همراه دارد. مرحله اثرات افزایشی وجود می آید یعنی فراهم آوردن امکانات گردشگری امکانات بعدی را با خود به همراه می آورد و جذب یک گردشگر سبب جذب گردشگرهای بعدی می شود. خدمات رسانی به گردشگران به صورت رسمی صورت می گیرد و اجتماع، به تدریج خود را با فعالیت های گردشگری و حضور گردشگران تطبیق می دهد. در مرحله توسعه، رشد سریع گردشگر و تغییرات دراماتیک در همه جنبه های بخش گردشگری در یک مدت زمان نسبتاً کوتاه بوجود می آید. این مرحله نیز مانند سایر مراحل مدل به صورت انتقالی صورت می گیرد تا اینکه به سرعت صورت گیرد. نرخ رشد واقعی گردشگری و خصوصیات رشد بستگی به عوامل جاذب و تلاش هایی دارد که برای کنترل مدیریت گردشگری می شود. مقصد گردشگری وارد یک سیستم یکپارچه رسمی گردشگری می شود که سیستمی از شرکت ها و بنگاه های غیرمحلی و فراملی است و فعالیت گردشگری در قالب یک ساختار کاملاً سازمان یافته صورت می گیرد. هتل های کوچک تبدیل به هتل های بزرگ می شوند. در این مرحله دورنمای گردشگری شکل گرفته و مقصد حالتی فراملی می یابد (یونپ ۲۰۰۹:۶) مرحله چهارم با عنوان «تحکیم بخشی» نامیده می شود (Butler, 2001:26). در این مرحله نرخ رشد گردشگران و سایر فعالیت های مربوط به گردشگری کاهش می یابد گرچه تعداد واقعی گردشگران در حال افزایش است. برطبق نظر باتلر، کل تعداد بازدیدکنندگان در یکسال بیش از جمعیت ساکن در مقصد است. آنچه در

این مرحله اهمیت دارد این است که سطح توسعه گردشگری بیش از ظرفیت های کشش محیطی، اقتصادی و اجتماعی مقصداست و سبب روبه زوال رفتن محصول گردشگری می شود. در این مرحله گردانندگان گردشگر و زنجیره هتل ها سفرهای توریستی را ترتیب می دهند و مقصد، جزئی از یک سیستم یکپارچه می شود و گردشگر بر اقتصاد منطقه غالب است. جاذبه های موجود حالت تخصصی و غیرمنحصر به فرد به خود می گیرند. علاوه بر این فصلی بودن فعالیت گردشگری مانعی برای اقتصاد منطقه است (Prideaux, 2000; Andriotis, 2001). مرحله رکود مرحله بعدی است که به آن مرحله اشباع نیز گفته می شود. در مرحله رکود مشکل افزایش ظرفیت بر یا ظرفیت بیش از اندازه شکل می گیرد و این مساله سبب زوال محصول گردشگری می شود. مقصد ممکن است دارای امکانات بالای گردشگری باشد اما سبب افزایش گردشگران نشود. گردشگران مراجعه کننده معمولاً تکراری هستند. ممکن است مرحله رکود برای مدتی وجود داشته باشد و پس از آن، ممکن است دو حالت افزایش و یا کاهش در تعداد گردشگران مراجعه کننده به وجود آید. حالت کاهش زمانی وجود می آید که گردشگرانی که مکرر می آیند با محصولاتی که عرضه می شود راضی هستند. بعضی از بازدیدکنندگان قبلی فوت کرده اند یا قادر به سفر کردن نیستند. در این مرحله معمولاً تلاشی توسط کسانی که فعالیت گردشگر را در مقصد کنترل می کنند صورت نمی گیرد و یا تلاش ها ناموفق هستند. رفتار مردم نسبت به گردشگری حالت مطلوبی ندارد و کسانی که جدیداً در صنعت گردشگری شروع به رقابت کرده اند، مخصوصاً « فرصت های مداخله گر» شروع به منحرف کردن و تسخیر بازارهای سنتی گردشگری کرده اند. هرچه تعداد گردشگران کم می شود، هتل ها و امکانات تخصصی کمتر مورد استفاده قرار می گیرند. منظور از فرصت های مداخله گر فراهم آوردن فرصت های گردشگری در مکان های دیگری است که بازار گردشگری را به طرف خود جذب می کنند. مرحله نوسازی: که منظور از آن، تجدید ساختار مقصد است. در مدل باتلر اینگونه شرح داده می شد که بعد از مرحله رکود؛ مرحله تجدید ساختاری اتفاق می افتد. به عقیده باتلر تجدید ساختار زمانی اتفاق می افتد که محصولات جدید گردشگری عرضه شده و یا تصویری جدید متفاوت از مقصد برای مردم بوجود آید. باتلر یکی از سه حالت های ممکن بعد از مرحله رکود پیشنهاد می کند. سه حالت ممکن عبارتند از کاهش، ادامه حالت رکود و تجدید ساختار (رودریگز، پارلویز و یانس اسپیونز، ۲۰۰۸). در حالیکه به نظر میرسد که ابتدا مرحله کاهش و بعد مرحله تجدید سازی اتفاق می افتد. توصیه می شود که آنچه به عنوان محصولات جدید گردشگری عرضه می گردد حالت جدید و منحصر به فرد داشته باشد. استنباط از تجارب به دست آمده این است که مرحله تجدید سازی کمتر به صورت «خود به خود» صورت می گیرد بلکه به طی یک مرحله سنجیده و یا به کارگیری استراتژی های مناسب ایجاد می شود. (McKercher, 2015:65). آنچه در مدل باتلر برای آینده پیش بینی شده یک گزینه از میان چند گزینه است که عبارتند از: تجدید حیات مکان توریستی، ادامه رشد با آهنگی آهسته یا ادامه وضع موجود تا زمانی مشخص و یا طی مسیر به سمت افول گردشگری (غازی ۱۳۷۹: ۴۱)

این مدل هفت مرحله توسعه و تکامل مقصد گردشگری را در بر میگیرد که همانطوریکه در بالا گفته شد شامل (اکتشاف، مشارکت، توسعه، تثبیت یا بلوغ، رکود، نزول یا احیای مجدد است). (موور وایت هال

۲۰۰۵، ۱۱۳) و آن را به چرخه حیات گردشگری تغییر داد. مطابق تئوری باتلر چرخه حیات گردشگری به سه دوره اصلی در مقاصد گردشگری تقسیم می شود: دوره پیش گردشگری، دوره گردشگری، دوره فراگردشگری (آندریوتیس ۲۰۰۱: ۴۱)

یافته های تحقیق:

مطابق این مدل، روستاهای مورد مطالعه در طیفی از مراحل مختلف پایداری قرار می گیرند. نتایج بررسی های صورت گرفته در روستاهای مورد مطالعه نشان میدهد که به طور کلی وستاهای منطقه مورد مطالعه از منظر گردشگری در سطح پایداری متوسط قرار دارند. (جدول ۳) همچنین بررسی و مقایسه سطوح پایداری در ابعاد مختلف نشان می دهد که بعد زیست محیطی به واسطه حجم بالای فشار اکولوژیک از پایین ترین سطح پایداری برخوردار است. ابعاد اقتصادی و اجتماعی به ترتیب در سطوح بعدی پایداری جای گرفته اند. همچنین جدول ۴ وضعیت مقاصد مورد مطالعه را از نظر رفاه اکوسیستم و رفاه انسانی نشان می دهد.

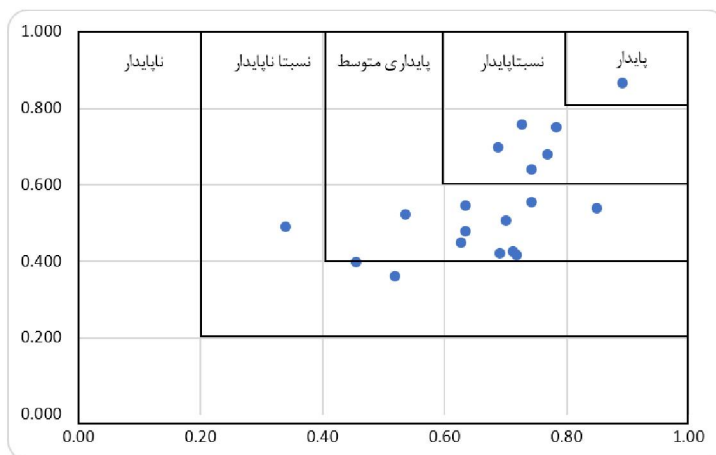
جدول ۴: رفاه اکوسیستم و رفاه انسانی
جدول ۳: سطوح پایداری مقاصد گردشگری مورد مطالعه بر اساس مدل بارومتر پایداری

مراحل	ابعاد پایداری								مقاصد گردشگری مورد مطالعه		
	پایداری کل		زیست محیطی		اقتصادی		اجتماعی		رفاه انسانی	رفاه اکوسیستم	روستا
	ارزش	سطح	ارزش	سطح	ارزش	سطح	ارزش	سطح			
سبدلو	۰,۵۱۲	متوسط	۰,۸۸۸	پایدار	۰,۶۸۸	خوب	۰,۶۹۶	خوب	۰,۷۰۰	۰,۶۸۸	سبدلو
شوی	۰,۵۱۱	متوسط	۰,۵۶۵	متوسط	۰,۸۴۹	پایدار	۰,۶۴۲	خوب	۰,۵۳۸	۰,۸۴۹	شوی
هفتاش	۰,۳۲	ضعیف	۰,۴۷۸	متوسط	۰,۴۵۵	متوسط	۰,۴۱۸	متوسط	۰,۳۹۹	۰,۴۵۵	هفتاش
مجسه	۰,۵۷۷	متوسط	۰,۵۳۲	متوسط	۰,۷۴۳	خوب	۰,۶۱۷	خوب	۰,۵۵۵	۰,۷۴۳	مجسه
قمچقای	۰,۳۵۴	ضعیف	۰,۶۹۳	خوب	۰,۵۳۵	متوسط	۰,۵۲۷	متوسط	۰,۵۲۴	۰,۵۳۵	قمچقای
دولاو	۰,۴۱۶	متوسط	۰,۵۴۴	متوسط	۰,۶۳۳	خوب	۰,۵۳۱	متوسط	۰,۴۸۰	۰,۶۳۳	دولاو
نوره	۰,۴۰۱	ضعیف	۰,۴۳۹	متوسط	۰,۶۹۱	خوب	۰,۵۱۰	متوسط	۰,۴۲۰	۰,۶۹۱	نوره
نگل	۰,۷۵۶	خوب	۰,۷۴۳	خوب	۰,۷۸۴	خوب	۰,۷۶۱	خوب	۰,۷۵۰	۰,۷۸۴	نگل
نران	۰,۳۴۹	ضعیف	۰,۴۸۷	متوسط	۰,۷۱۸	خوب	۰,۵۱۸	متوسط	۰,۴۱۸	۰,۷۱۸	نران
میانه	۰,۴۵۱	متوسط	۰,۴۴۴	متوسط	۰,۶۲۶	خوب	۰,۵۰۷	متوسط	۰,۴۴۸	۰,۶۲۶	میانه
بلبر	۰,۸۱۲	پایدار	۰,۵۴۸	متوسط	۰,۷۶۹	خوب	۰,۷۱۰	خوب	۰,۶۸۰	۰,۷۶۹	بلبر
سلین	۰,۷۰۵	خوب	۰,۵۷۴	متوسط	۰,۷۴۳	خوب	۰,۶۷۴	خوب	۰,۶۴۰	۰,۷۴۳	سلین
دزلی	۰,۸۴۱	پایدار	۰,۶۷۲	خوب	۰,۷۲۷	خوب	۰,۷۴۷	خوب	۰,۷۵۷	۰,۷۲۷	دزلی
پارسانیان	۰,۶۷۱	خوب	۰,۳۱۱	ضعیف	۰,۳۳۹	ضعیف	۰,۴۴۰	متوسط	۰,۴۹۱	۰,۳۳۹	پارسانیان
مولان آباد	۰,۳۹۳	ضعیف	۰,۳۲۸	ضعیف	۰,۵۱۸	متوسط	۰,۴۱۳	متوسط	۰,۳۶۱	۰,۵۱۸	مولان آباد
پالنگان	۰,۸۰۲	خوب	۰,۹۳۲	پایدار	۰,۸۹۱	پایدار	۰,۸۷۵	پایدار	۰,۸۶۷	۰,۸۹۱	پالنگان
کانی سانان	۰,۳۹۹	ضعیف	۰,۴۵	متوسط	۰,۷۱۲	خوب	۰,۵۲۰	متوسط	۰,۴۲۵	۰,۷۱۲	کانی سانان
نی	۰,۴۹۳	متوسط	۰,۵۱۸	متوسط	۰,۶۹۹	خوب	۰,۵۷۰	متوسط	۰,۵۰۶	۰,۶۹۹	نی
ینگجه	۰,۵۳۴	متوسط	۰,۵۵۹	متوسط	۰,۶۳۵	خوب	۰,۵۷۶	متوسط	۰,۵۴۷	۰,۶۳۵	ینگجه

جدول ۵: طبقات پنج گانه پیشنهادی پرسکات-

-آلن جهت طبقه بندی سطوح پایداری

سطح پایداری	ارزش پایداری
ناپایدار	۰-۲۰
پایداری ضعیف	۲۰-۴۰
پایداری متوسط	۴۰-۶۰
پایداری خوب	۶۰-۸۰
پایدار	۸۰-۱۰۰

شکل: موقعیت مقاصد گردشگری در مدل پرسکات آلن

رفاه انسانی

گام بعدی در این مطالعه تبیین جایگاه روستاهای مورد مطالعه در چرخه حیات گردشگری باتلراست. در این مرحله و در پاسخ به سوال دوم (مقاصد گردشگری مورد مطالعه در کدام مرحله از چرخه حیات گردشگری قرار دارند؟) و پس از تحلیل شاخصهای مختص هر مرحله از مدل باتلر، جایگاه هر کدام از روستاهای هدف گردشگری در استان کردستان به تفکیک تبیین و مشخص شده است. (جدول ۶)

جدول ۶: وضعیت قرارگیری روستاهای مورد مطالعه در مراحل چرخه حیات گردشگری

مرحله چرخه حیات	کل	جایگاه (TLC)	در	شاخص باتلر (BI)	نام روستا		
مداخله و درگیری (شروع توسعه)	۰,۳۸۴	اکتشاف		۰,۱۳۸	مولان آباد		
				۰,۱۹۳	نوره		
				۰,۱۹۳	ینگچه		
		مداخله و درگیری				۰,۲۶۵	نران
						۰,۲۷۹	قمچقای
						۰,۲۸۷	دولاو
						۰,۳۰۶	میانه
						۰,۳۱۳	کانی سانان
						۰,۳۴۲	پارسانیان
						۰,۳۴۹	مجسه
		توسعه				۰,۳۸۵	سلین
						۰,۳۸۶	هفتاش
						۰,۴۱۵	نی
						۰,۴۷۴	شوی
						۰,۴۸۱	نگل
تشبیت / بلوغ				۰,۵۲۹	سبدلو		
				۰,۵۳۹	دزلی		
				۰,۶۷۲	بلبر		
			۰,۷۶۷	پالنگان			

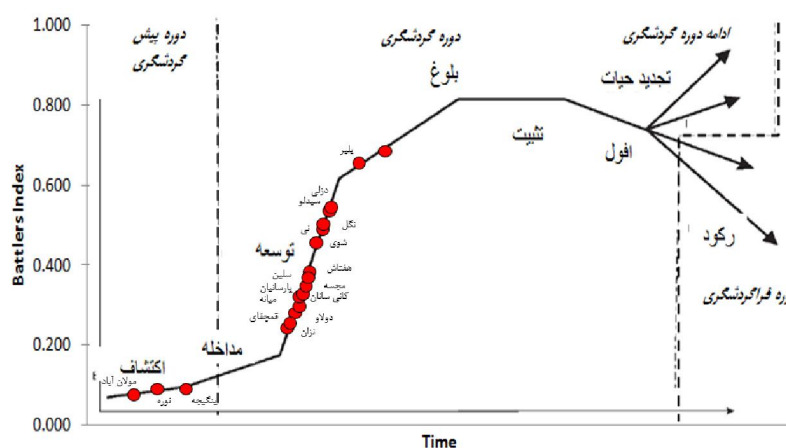
منبع: یافته های پژوهشگران ۱۴۰۱

بر اساس چارچوب تعریف شده مدل باتلر، روستاهای استان کردستان از منظر چرخه تکامل در مرحله مداخله و درگیری و سپس توسعه قرار گرفته اند. و این بخوبی نمایانگر این است که اهمیت گردشگری بر روی تکامل فعالیت های گردشگری در روستاهای مورد مطالعه اثرگذار است. نتایج (جدول ۵) نیز نمایانگر آنست که بین محورهای گردشگری و سطح پایداری روستاهای هدف گردشگری ارتباط مستقیم وجود دارد.

نتیجه گیری و پیشنهادات:

به منظور تحول در چرخه حیات گردشگری در مناطق روستایی مورد مطالعه ضرورت دارد تا سیستم فراگیر و همه جانبه ای از پارامترها مدنظر قرار گرفته شود تا از این طریق توسعه پایدار گردشگری روستایی در سطح عمیق تری مورد تجزیه و تحلیل قرار بگیرد و با توجه به اینکه، پارادایم جدید توسعه پایدار گردشگری دارای ابعاد مختلف زیست محیطی، اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی است. در مقاله حاضر نیز سعی شده با بهره گیری از ابزارهای ارزیابی پایداری هم چون بارومتر و مدل باتلر، به تحلیل وضعیت پایداری گردشگری در جامعه نمونه پرداخته شود بررسی مقاصد گردشگری بر اساس چارچوب آلن-باتلر نشان می دهد که رسیدن به تکامل مستلزم تفکیک شاخص های برنامه ریزی در هر مرحله از چرخه حیات مقاصد گردشگری است؛ به عبارت دیگر، گام های برنامه ای و اقدامات توسعه ای قابل انجام برای ارتقاء فعالیت های گردشگری به جایگاه روستاهای مورد مطالعه در مراحل شش گانه باتلر بستگی دارد و به همین دلیل تحلیل مقاصد گردشگر پذیر با رویکرد پیشنهادی ضروری خواهد بود و لذا در مقاله حاضر سعی شده با بهره گیری از مدل تلفیقی آلن-باتلر به تحلیل جایگاه مقاصد گردشگری مورد مطالعه در استان کردستان پرداخته شود. با توجه به اینکه، پارادایم جدید توسعه پایدار گردشگری دارای ابعاد مختلف زیست محیطی، اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی است. نتایج حاصله نشانگر این واقعیت است که فقدان رویکرد مشخص در مقاصد مورد مطالعه باعث شده تا در مجموع روستاهای استان کردستان در مراحل آغازین تکاملی خویش (نوپایی گردشگری) قرار بگیرند. بررسی مقاصد گردشگری بر اساس چارچوب آلن-باتلر نشان می دهد که رسیدن به تکامل مستلزم تفکیک شاخص های برنامه ریزی در هر مرحله از چرخه حیات مقاصد گردشگری است؛ به عبارت دیگر، گام های برنامه ای و اقدامات توسعه ای قابل انجام برای ارتقاء فعالیت های گردشگری به جایگاه روستاهای مورد مطالعه در مراحل شش گانه باتلر بستگی دارد و به همین دلیل تحلیل مقاصد گردشگرپذیر با رویکرد پیشنهادی ضروری خواهد بود و لذا در مقاله حاضر سعی شده با بهره گیری از مدل تلفیقی آلن-باتلر به تحلیل جایگاه مقاصد گردشگری در استان کردستان پرداخته شود. نتایج حاصله نشانگر این واقعیت است که فقدان رویکرد مشخص در مقاصد مورد مطالعه باعث شده تا در مجموع روستاهای فوق الذکر تکامل زیادی در مراحل گردشگری خویش بدست نیاورند. بر این اساس، روستای سبدلو (با امتیاز ۰,۵۲۹) و شوی (با امتیاز ۰,۷۴۷) و نگل (با امتیاز ۰,۴۸۱) و دزلی (با امتیاز ۰,۵۳۹) و نی (با امتیاز ۰,۴۱۵) در مرحله توسعه در رابطه با فعالیت گردشگری و روستای هفتاش (با امتیاز ۰,۳۸۶) و مجسه (با امتیاز ۰,۳۴۹) و قمچقایی (با امتیاز ۰,۲۷۹) و دولاو (با امتیاز ۰,۲۸۷) و

نران (با امتیاز ۰,۲۶۵) و میانه (با امتیاز ۰,۳۰۶) و سلین (با امتیاز ۰,۳۸۵) و پارسانیان (با امتیاز ۰,۳۴۲) و کانی سانان (با امتیاز ۰,۳۱۳) در مرحله مداخله و درگیری در رابطه با فعالیت گردشگری و روستای بلبر (با امتیاز ۰,۶۷۲) و پالنگان (با امتیاز ۰,۷۶۷) در مرحله تثبیت و بلوغ در رابطه با فعالیت گردشگری و روستای نوره (با امتیاز ۰,۱۹۳) و مولان آباد (با امتیاز ۰,۱۳۸) و ینگچه (با امتیاز ۰,۱۹۳) در مرحله اکتشاف در رابطه با فعالیت گردشگری قرار دارند.

شکل ۴: چرخه حیات گردشگری و جایگاه مقاصد مورد مطالعه در این چرخه

تحلیل نتایج کلی نشان می‌دهد که از منظر دوره‌های تکاملی نیز روستاهای بلبر و پالنگان در دوره های فراگردشگری، روستاهای مولان آباد، نوره و ینگچه در دوره پیش گردشگری و سایر روستاها در دوره گردشگری قرار گرفته اند. (جدول ۷)

جدول ۷: پراکندگی مقاصد مورد مطالعه در دوره های کلان چرخه حیات گردشگری باتلر

مقاصد	دوره های چرخه حیات گردشگری
مولان آباد- نوره - ینگچه	دوره پیش گردشگری
نران- قمچقای- دولاو-میانه- کانی سانان- پارسانیان- مجسه- سلین- هفتاش- نی- شوی- نگل- سیدلو- دزلی-	دوره گردشگری
بلبر- پالنگان	دوره فراگردشگری

بر این اساس و با توجه به این نتایج، پیشنهاد می‌گردد برای رفع موانع و چالش‌های موجود، نسبت به بازنگری در برنامه ها و سیاست‌های اجرایی اقدام نموده و توجه لازم در استفاده و به کارگیری اصول و راهبردها پارادایم توسعه پایدار گردشگری روستایی در این روستاها بر اساس جایگاه مقاصد در چرخه تکاملی آنان به عمل آید. از جمله راهکارهای پیشنهادی برای تکمیل و حرکت پایدار در راستای تکامل مراحل چرخه حیات در روستاهای مورد مطالعه میتوان به موارد زیر اشاره نمود:

- ایجاد و گسترش و توزیع امکانات استراحتگاهی (سکوها، آلاچیق و سایبان، رستوران...) و همچنین ایجاد مراکز خدماتی (قهوه خانه های سنتی و ...).

- شناسایی دقیق وضعیت گردشگران (مانند مدت اقامت، اهداف سفر، زمان بازدید و شناسایی نیاز گردشگران و...)
 - برگزاری طرح ها و همایش هایی جهت آموزش جامعه محلی و ارتقا سطح دانش عمومی مردم بومی منطقه در رابطه با مزیت های گردشگری و تبادلات فرهنگی با گردشگران.
 - اجرای طرح های مشارکتی (همایش، اردو، مسابقات، مراسمات محلی و ...) بین اداره ها و نهاد های مختلف از جمله میراث فرهنگی و گردشگری، محیط زیست، جهاد کشاورزی و ...
- مهم ترین راهبردهای تحول در روستاهای مورد مطالعه (سوال سوم پژوهش) به شرح جدول زیر خواهند بود.

جدول ۷. راهبردهای کلی تکامل چرخه حیات گردشگری پایدار در روستاهای مورد مطالعه بر اساس رویکرد

تلفیقی آلن-باتلر

ردیف	وضعیت در TALK	روستاها	راهبردها
۱	تثبیت / بلوغ	بلبر پالنگان	<ul style="list-style-type: none"> • کاهش ظرفیت باراکولوژیک • به روز کردن نظام خدمات رسان مطابق استانداردهای منطقه و جهانی • آموزش گردشگران در حوزه های زیست محیطی و فرهنگی
۲	توسعه	سبدلو شوی نگل دزلی نی	<ul style="list-style-type: none"> • تکمیل زیرساخت های اقامتی، پذیرایی، رفاهی و تفریحی • ایجاد و توسعه نظام حسابداری گردشگری در مراکز گردشگری • گسترش جذب سرمایه های بخش خصوصی • توسعه صنایع محلی و کالاهای بومی • افزایش تنوع در خدمات ارائه شده به گردشگران • ارتقای سطح کیفی خدمات ارائه شده به گردشگران • آموزش حفاظت از محیط زیست به جامعه محلی • آموزش جامعه محلی در زمینه های مکانیزم ها و روش های خدمات رسانی به گردشگران
۳	مداخله / درگیری	هفتاش مجسه قمچقای دولاو نران میانه سلین پارسانیان کانی سانان	<ul style="list-style-type: none"> • درگیر کردن ذینفعان محلی • ایجاد و توسعه زیرساخت های خدمات و رفاهی • توسعه سازمانهای مردم نهاد • توسعه جاذبه های گردشگری پذیر • شناسایی سرمایه گذاران بخش خصوصی • تکمیل زیرساخت های اقامتی و تفریحی • گسترش نظام تبلیغات و اطلاع رسانی به منظور معرفی ظرفیت ها و فرصت های گردشگری
۴	اکتشاف	نوره مولان آباد پنگیجه	<ul style="list-style-type: none"> • آموزش جامعه محلی • توسعه خدمات زیربنایی • شناسایی جاذبه های گردشگری پذیر • شناسایی زیرساخت های سرمایه گذاری

مأخذ: نگارندگان

منابع و ماخذ:

- (۱) ابراهیم پور، احد ۱۳۹۹ الگوریتم پیشنهادی برای تشخیص جایگاه مقصد گردشگری در چرخه حیات، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۳۵، صص ۱۷-۳۵
- (۲) اردکانی، سعید ۱۳۸۲ کاربرد مفاهیم چرخه عمر گردشگری و ظرفیت، تحمل پذیری در توسعه گردشگری، فصلنامه مطالعات جهانگردی، شماره ۲، صص ۶۷-۹۴
- (۳) جاودان، مجتبی ۱۳۹۸ تحلیلی بر چرخه حیات اجتماعی در مقصدهای گردشگری فرهنگی مورد مطالعه: شهر ماسوله، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه ریزی و توسعه گردشگری، شماره ۲، صص ۳۲-۵۹
- (۴) دلشاد، علی ۱۳۹۱، مدل سازی مقصد تفرجگاهی کلاردشت با استفاده از الگوی طیف توسعه تفرجگاه (ROS)، مرکز گردشگری علمی - فرهنگی دانشجویان ایران، تهران.
- (۵) شعبانی فرد، محمد، پوراحمد، احمد، حسینی، علی، رشیدی، مصطفی ۱۳۸۸ بررسی سنجش ظرفیت پذیرش گردشگری شهری و مدل سازی شهرهای گردشگری پایدار از بعد کالبدی-نمونه موردی: منطقه ۱۲ تهران، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، شماره ۱۴، صص ۲۲-۴
- (۶) زرغام بروجنی، حمید، دلشاد، علی ۱۳۹۰ ارائه الگوی مناسب توسعه گردشگری در کلاردشت، مجله علمی و ژوهشی گردشگری و توسعه، شماره اول، صص ۱۷۲-۱۴۴.
- (۷) زرغام بروجنی، حمید، نیک بین، مهنا ۱۳۹۱، سنجش پایداری توسعه گردشگری در جزیره کیش، فصلنامه پژوهشهای اقتصادی، شماره دوم، صص ۱۴۰-۱۶۵
- (۸) ضیایی، محمود، حسن پور، محمود ۱۳۹۲ تدوین حوزه های راهبردی توسعه مقاصد گردشگری با استفاده از تطبیق تئوریک و کاربردی مدل چرخه حیات مقصد و شاخص رنجش داکسی (موردشناسی: مصر، فرحزاد، محمدآباد کوره گز، ابوزیدآباد، بندریگ و عشین، ریگ جن، جندق) ، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری منطقه ای، شماره ۹، صص ۲۸-۱۵
- (۹) ضیایی، محمود و صالحی نسب، زهرا ۱۳۸۷ گونه شناسی گردشگران خانه های دوم و بررسی اثرات کالبدی آنها بر نواحی روستایی (مطالعه موردی: رودبار قصران)، فصلنامه پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۶۶ صص ۸۴-۷۱
- (۱۰) غازی، ایران ۱۳۷۹، نگرشی تحلیلی بر مدل تکامل فضایی در برنامه ریزی توسعه گردشگری، پاییز و زمستان ۱۳۷۹ - شماره ۲۲، صص ۴۱-۵۴
- (۱۱) فرهنگی، ع، محب علی، ۱۳۷۹، مدیریت بازار (مدیریت بازاریابی)، شماره ۴، نشر امیرکبیر، صص ۳۸۲
- (۱۲) کیانی سلمی، صدیقه ۱۳۹۶، ارزیابی فرایند توسعه گردشگری بر اساس مدل چرخه حیات مقصد نمونه موردی (شهرستان بویراحمد)، فصلنامه فضای گردشگری، شماره ۲۲، صص ۴۰
- (۱۳) لومسدن، ل ۱۳۹۶، بازاریابی گردشگری، ترجمه محمد ابراهیم گوهریان، شماره ۴، ناشر دفتر پژوهش های فرهنگی، صص ۴۰۸
- (۱۴) مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، کردستان.

- ۱۵) مهدوی، داوود ۱۳۹۳، ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی- فرهنگی ایران با تاکید بر پارادایم توسعه گردشگری، دانشگاه تربیت مدرس تهران، شماره ۱۴، صص ۱-۳۹
- ۱۶) مهدوی، داوود، رکن الدین افتخاری، سجاسی قیداری (۱۳۹۳)، ارزیابی فرایند توسعه گردشگری روستاهای تاریخی- فرهنگی با استفاده از مدل چرخه حیات گردشگری مقصد، مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری، شماره ۱ صص ۱۱-۳۲
- ۱۷) یاری حصار، ارسطو (۱۳۹۰)، سنجش و ارزیابی پایداری روستاهای حوزه کلانشهری؛ مطالعه موردی: کلانشهر تهران، دانشگاه تهران، فصلنامه پژوهش های روستایی، شماره ۸، صص ۸۹-۱۲
- ۱۸) یاری حصار، ارسطو، حیدری ساربان (۱۳۹۴) سنجش و ارزیابی چرخه حیات گردشگری پایدار روستایی (مطالعه موردی: بررسی تطبیقی روستاهای واقع در محورهای گردشگری استانهای تهران و البرز) مجله پژوهش برنامه ریزی روستایی شماره ۲۴، صص ۲۲-۶۹
- 19) Alvares, Daniela, Lourenco, Julia 2005, "Life Cycle Modeling for Tourism Area", Guimaraes, Portugal, University of Minho(56):45-76
- 20) Anagnostopoulou, K., Arapis, T., Bouchy, I. and Micha, I. 1996 Tourism and the Structural Funds - The Case for Environmental Integration. Athens: RSPB.
- 21) Andriotis, K. (1997). Strategies on resort areas and their life cycle stages. *Tourism Review*. 56(1/2): 40-43
- 22) Andriotis, K. (2001). Strategies on resort areas and their life cycle stages. *Tourism Review*. 56(1/2): 40-43.
- 23) Blances, f. Gonzelez, M. Lozano-oyola, M. Perez, F. 2010 The assessment of sustainable tourism: application to Spanish coastal destinations. 23: 39-70
- 24) Bulter, R. W 2001 The concept of a Tourist Area Cycle of evolution: implication for management of resources. *The Canadian Geographer*, 24 (1), 5-16.
- 25) Butler, R. W. 2001 The Resort Cycle, Two Decades On Tourism in the 21th century, lessons from experience conference, UK, London: Continuum Publishing, : 264-299
- 26) Butler, R. W 1980 The concept of a Tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. 56:50-73
- 27) Gets, D. and cheyne, J 2002 Special event motives and behaviors In C Ryand (ed), the tourism Experience: A new Introduction, 2nd edn London Continuum Books.
- 28) Gilbert, E 1939. The Growth of Island and seaside Health Resorts In England *Scotish Geografiphical Magazine* 55, 16-32
- 29) Grace K.S. Ho, McKercher, B. (2015). Destination Marketing, routledge, 1st edition 65, 20-42

- 30) Greiner, R., Mayocchi, C., Larson, S., Stoeckl, N. and Schweigert, R. (2004). Benefits and costs of tourism for remote communities - Case study for the Carpentaria Shire in north-west Queensland, CSIRO Sustainable Ecosystems: Townsville and Tropical Savannas, CRC: Darwin. Canadian Geographer, XXIV(1), 5-16
- 31) Hall, P. 2002 Can cities be sustainable?, World Bank, Washington, September 5, 10-22
- 32) Johnston, C.S. (2001). Shoring the foundations of the destination life cycle model, part 1: Ontological and epistemological considerations. Tourism Geographies. 3(1), pp. 2- 28.
- 33) Luis, Garary .(2001) Universitat obert de catalunya spain. Gemma ca noves Universitat Auto noma Barcelona, spain. Life cycles , stage and tourism history , The catalonia 10-6
- 34) McKercher, B. (2015). Destinations as Products? A Reflection on Butler's Life cycle, Tourism Recreation Research, Volume 30, 2005 - Issue 3
- 35) Moore, W. and Whitehall, P. (2005). The Tourism Area Lifecycle and Regime Switching Model, Central Bank of Barbados, Barbados, Journal of Annals of Tourism Research, 32(1): 112-126.
- 36) Moore, Winston, Whitehall, Peter (2005); "The Tourism Area Lifecycle and Regime Switching Model, Central Bank of Barbados, Barbados", Annals of Tourism Research, Vol, 32, No. 1, pp: 112-126.
- 37) Prideaux, B. 2000 The resort development spectrum – a new approach to modelling resort development. Tourism Management. 21(3), pp.225-240.
- 38) Prideaux, Bruce 2004; "The Resort Development Spectrum: The Case of the Gold Coast. Australia", Tourism Geographies, 6: 1, pp: 26-58.
- 39) Russo, A and Perrini, F. (2010) Inversiting Stakeholder theory and social capital; CSR in large firms and smes, journal of Business ethics, 91(2), 207-221
- 40) Svend, Lundtorp & Stephen, Wanhill. (2001), the resort life cycle theory, Generating Processes and Estimation, Annals of Tourism Research, Vol. 28, No. 4, pp. 947–964.
- 41) Swarbrooke, J. (1999) Sustainable Tourism Management , Cabi publication Kondon UK; 256-276.

